

A láthatatlan ember

1. Hogyan bukkantam a láthatatlan ember nyomára?

MESSE kellene visszamennünk gyermekkori élményeink során, ha megtalálni kívánnánk azt az időpontot, amikor először találkoztunk a tömeglélekkel. Vagyis azzal a jelenséggel, hogy az egyéni lélek megnyilvánulásain keresztül valami sokkal hatalmasabb erő, *nagy tömeg lelke* nyilatkozik meg előttünk, fordul velünk szembe. A tömeglélek jelképes kifejezése mögött az a rejtélyes, titokzatos valami húzódik meg, amit a lélekcsoport dagadó és áradó élményközösségében, rohanó és ragadó sodrában átélünk. A gyermek is átéli a pánikot, a ragályozó nevetést vagy félelmet, a tömegszenvedély nyomását. Utólag talán azt is rekonstruálja magának, hogy amidőn anyja annyi mindenféle kíváncsi dolgra mondta azt, hogy „nem szabad!”, nem annyira egyéni, mint inkább közös vélemény kifejezője volt. Az a kis türelmetlenség, amely a gyermek örökös „miért?”-jeivel szemben a legjobb szülők hangjában is ott remeg, áruló jele és titkos üzenete a tömegléleknek. A gyermek ösztönszerűen megérzi, hogy az őt türelmetlenül leintő szülők egy felsőbb hatalom szócsövei. Mintha csak azt üzenté a tömeglélek a gyermeknek a türelmetlen szülőkről: „Azért nem tudnak felelni, mert utolsó, be nem vallott érvük, az irántam való vak engedelmesség”!

Nincs felderítve, vajjon a serdülő emberből előtörő erotikus erő hogyan oszlik meg egyéni és közösségi „ideálok” között. A polgári felfogás szerint legjobb, ha megállapodik a kedvezően kiválasztott életpáron és az ugyancsak kedvezően kiválasztott polgári hivatáson. A serdülő ember élénk fantáziája elé azonban hősök, szentek és nagy emberek példaképeit vetítik, akik valami földöntúli elragadtatásban adták oda magukat a közösségért. Van egy foka a génusz és a közösség közti kölcsönös odaadásnak, amely a serdülő rajongó képzeletében minden elképzelhető gyönyörűséget meghalad. Nincs erősebb hatásu bájital, mint a tömeg rajongása, a népszerűség, „egy nép szerelme”. Ezt viszonzni, ebben feloldódni, ezt folytonos odaadással mind magasabb hőfokra hevíteni ellenállhatatlan szenvedély. Sok „politikai lélek” nagy élménye ez a tömeglélekkel történt erotikus színezetű találkozás. Mint ahogyan

Machiavelli azt vallotta, hogy csak az államról képes gondolkodni, sok olyan ember is lehet, akiben a szenvedély reszkető izgalmát és lobogását inkább közösség, mint az életpár képes felkelteni!

Végül van olyan élet, amely kezdettől megőrzi a magányosságát. Nem vegyül el szívesen, még a családi összejövetelen is a „körön kívül ül”. Mégis kritikus pillanatokban beleszól, kérdezi, faggatja, kutatja a közösséget. Ez később is ámulva látja, mennyit beszélnek, játszanak, magyaráznak, oktatnak a közösség nevében olyanok, akiknek még sohasem jutott eszükbe, hogy titkaival megismerkedjenek. Ő ellenben arra kíváncsi, mi van a kulisszák mögött? Benne a kopó nyomozószenvédélye ég. Szeretne letépni minden álarcot, egy rövid időre megállítani az egész bábjátékot, hogy megtudhassa, milyen az igazi közösség? Vajjon egyáltalában van-e valami a bábjáték mögött? Vajjon mennyire lehet lélekké képzelni a tömeget? Vajjon nem bukkan-e elő mégis a lélektömeg mögül a tömeglélek? Végre is, miért ne lehetne elbeszélgetni a tömeggel éppen úgy, mint valamely egyénnel? Miért ne lehetne éppen úgy kikérdezni, kivizsgálni, kielemezni, mint ahogyan a vizsgálóbíró vagy az orvos kikutatja a lelket? Miért ne lehetne üldözőbe venni azt a láthatatlan embert, aki többszáz ember közös lelkét leginkább képviseli? Ezen a legutóbbi módon bukkantam a láthatatlan ember nyomára. Megvallom, borzongó gyönyörűséget éreztem arra a gondolatra, hogy szemtől-szembe láthatom, ha csak egyszer is az életben, míg mások egész életükön keresztül magyaráznak róla, anélkül hogy csak egyszer is látni kívánnák!

2. Kit jelleméznek a válaszok?

Néha órákig beszélgetünk valakivel, amíg valami jellemzőt tudunk meg róla. Máskor egy elejtett megjegyzése végérvényes jellemrajzot ad valakiről. A láthatatlan embert is akkor kell meglepnünk, amikor gyanútlanul elszólja magát, önkénytelenül találó arcképet fest önmagáról. Ez elsősorban szerencse dolga. Mindazonáltal megteremthetünk bizonyos feltételeket, amelyek megkönnyítik és számolnunk kell bizonyos akadályokkal, amelyek megnehezítik a dolgot.

Így például törekedhetünk arra, hogy *sokféle* oldalról ismerjük meg a láthatatlan embert. A kérdések százait tehetjük fel neki aránylag rövid idő alatt. Így száz meg száz vonást kapunk, amelyek egymást kiegészítik. Köztük rejtett összefüggések lehetnek, amelyekre a felelő talán nem is gondolt. A kérdéseket úgy állíthatjuk össze, hogy megközelítsük a fesztelen, derűs, bizalomteljes beszélgetés hangulatát. Keresnünk kell a láthatatlan ember *bizalmát*. Nem szabad untatnunk, érdeklődését, figyelmét ébren kell tartanunk. De nem szabad felizgatnunk vagy gyanakvóvá tennünk sem. Érdekes mérkőzés kellemes hangulatát kell megteremtenünk. Tapasztalni fogjuk akkor, hogy a láthatatlan ember szívesen tárja fel a lelkét, amit megkönnyít az is, hogy ezt teljesen névtelenül teheti. Ha kellő tapintattal közeledünk felé, benne is valami erős vágy ébred fel azíránt, hogy kifejezze magát, hogy feltárja lelkét, hogy közölje érzelmeit és gondolatait.

Ennek egyik akadálya az, hogy a láthatatlan ember nem beszélgethet el velünk, hanem *csupán felel* kérdéseinkre. Kérdéseink rendszere, mint a börtönfal, határt szab annak a vágyának, hogy kifejezze önmagát. Persze kérdéseinkkel alkalmazkodhatunk bizonyos mértékig feleleteihez, de a láthatatlan ember mégis meg van fosztva attól, hogy ő kezdeményezhessen, kérdezhesen.

Mondják, hogy az arcképfestő néha *önkéntelenül saját vonásait festi bele* a másról készült arcképbe. Hasonlóképpen senki sem állíthat össze több száz kérdést anélkül, hogy ezek a kérdések őt magát is bizonyos mértékig ne jellemeznék. Ezt a benyomást nem titkolhattam önmagam előtt, miután többször áttekintettem azt a kérdőívet, amellyel a láthatatlan ember keresésére indultam. Hevenyészve állítottam össze, igyekeztem a spontán beszélgetést utánózni, változatos lenni, felületes és mély kérdések váltakozásába bizonyos ütemet belevinni. Végül is azonban fel kellett ismernem benne a középosztálybeli értelmiséghez tartozó ember érdeklődési körét, aki szívesen időzik az élet derűsebb kérdéseinél, némi kíváncsiságot mutat a kendőzetlen realitások iránt és gondosan kerüli az élesebb összeütközéseket. Ez másképen nem is igen lehet. Bizalmat csak bizalommal lehet felkelteni, gyanutlanul csak az mutatja meg magát, akinek mi is megmutatjuk magunkat. Nem is téphetjük ki magunkat a lelki életnek az alól az „éghajlata” alól, amely meghatároz bennünket és igazi megértés csak az egy éghajlat alá tartozók között lehetséges. Szerencsére megközelítőleg ez volt az eset: annál a láthatatlan embernél, akivel én találkoztam.

Sokkal meghökkentőbb tapasztalat, hogy a láthatatlan ember — a közönség — *önkéntelenül is utánozza a kérdező feltételezett lelkiségét*. Bizonyos határig úgy felel, ahogyan gondolja hogy a kérdező szeretné, hogy feleljen. Igyekszik eltalálni azt a választ, amelyet a kérdező adna. Minél nagyobb a kísérlet sikere, minél eleve-nebb a kontaktus a kísérletező és a közönség között, minél erősebb rokonszenv fejlődik ki közöttük, annál erősebben működik ez a hibaforrás!

3. A szegedi kísérlet.

Elöttem fekszik a szegedi kísérlet eredménye. Ez 398 ember válasza 360 kérdésre. Összesen 143.280 adat. Az, hogy rövid másfél órán belül ilyen gazdag anyagot sikerült Szegeden szerezni, főként a rendezőség érdeme, amelynek áldozatkészsége lehetővé tette, hogy *nyomatott kérdőívet* töltsön ki minden résztvevő.

Ezt az adattömeget, amelynek teljességét az üres szavazatoknak viszonylag kis száma jellemzi, úgy kell tekintenünk, mint érdekes és ritka leletet. Feladatunk vele szemben a lehető legteljesebb leírás és feltárás. Négy száz tagu közönség lelkivilágáról készített egyetlen felvétel ez. Csak annyi, mintha a mozigéppel valakinek életéből néhány percét örökítenék meg. De ez a néhány perces átvilágítás a kérdések sokasága folytán eléggé mélyen és sokoldalúan mutatja be a közönség lelkivilágát.

Az eredmény teljes feltárása és elemzése nagyobb közlemény feladata. E kis tanulmánynak keretei között még a nyers végered-

ményeket sem lehetne részletesen ismertetni. Azért csupán az eredmény általános jellemzésével és az elemzés módszereivel kívánok itt foglalkozni.

A kérdőív néhány előzetes kérdés után, amelyek a közönség összetételéről nyújtanak képet, *tizenhat* kérdéscsoportot ölel fel.

Az előzetes kérdések közül megemlítem azt, amely aziránt érdeklődik, vajjon kik olvasták a kísérletről megjelent előzetes újságközleményeket. A kísérletet megelőző napokban ugyanis annak mibenlétéről cikket írtam a Szeged Uj Nemzedékbe, a Délmagyarországi pedig interjút hozott róla. Az eredmény röviden az, hogy a közönség nagyobbik fele *nem* olvasott előzetes újságközleményt. Érdekesen világítja meg a közönség újságolvasási szokásait az is, hogy azoknak jó egyharmada, akik olvastak, *mindkét* közleményt olvasta.

Az I. kérdéscsoport az egyetemi *autonómia*ra vonatkozott. A közönségnek több, mint *kétharmad* része, tehát túlnyomó többsége, feltétlenül híve az egyetemi önkormányzatnak. Ez a kérdéssorozat képet nyújt arról, mennyiben lehet érvekkel befolyásolni a közvéleményt. A sorozat ugyanis első részében az autonómia *hibáit*, második részében pedig annak *előnyeit* firtatta. A *hibákra* vonatkozó kérdések súlya alatt az autonómia híveinek kezdeti nagy többsége meggingott és leolvadt. Leolvadt *egyötöd* részével. Ezt a súlyvesztését azonban az autonómia *előnyeire* vonatkozó kérdések súlya alatt utóbb ismét csaknem teljesen visszanyerte.

A II. kérdés volt a *Jobbrahajtás vagy balraahajtás* kérdése. Időszzerűségtől függetlenül kellett itt felelni arra, hogy a kettő közül melyik a helyesebb. Hat felelet közül lehetett választani, amelyek teljesen részarányos sorban vonultak a jobbrahajtás határozott helyesléstől, a különbség közömbös voltán keresztül, a balraahajtás helyességéig. Az *ötnyolcad* többség szerint a különbség lényegtelen vagy teljesen közömbös. A balraahajtás hívei azonban nem teszik a *harmadrészét* sem a jobbrahajtás híveinek.

A III. kérdéscsoport a kérdezett *általános jellemrajzát* kutatja. A közönség *hétnyolcad* része, vallomása szerint, egészséges. Több mint *háromnegyed* része nem rosszakarátú, sokra becsüli a magas tudományt, őszinte, nem szokott másokat „megfúrni”, tevékeny, nem intrikus, nem alakoskodik, nem szokta magát durvaságra ragadtatni, nem lomha, feltétlenül elítéli az állatkínzást, tapintatos, érzékeny, teljesen hű a barátjához, a gyerekek szeretik, nem káromkodik, titoktartó, emberszerető, nem pletykázik, jó modorú, szokott tréfálni és érti a tréfát. (A felsorolás nem a kérdések sorrendjét, hanem a többségeket követi akként, hogy a hétnyolcadot leginkább megközelítő többséggel kezdem és a háromnegyedet leginkább megközelítővel végzem a felsorolást.)

A közönségnek $\frac{3}{4}$ — $\frac{2}{3}$ része — e túlnyomó többségek csökkenő sorrendjében — vallomása szerint reményteltjesen néz szembe az élettel, udvarias, illetlen szavakat nem használ, nem szűkölködő, nem képes arra, hogy mást rászédjen, nem könnyen mond nemigazat, nem hanyag, bosszantja, amikor az állatvédelem a szociális érdek rovására megy, nem fásult, élő hite van, nem kicsinyes, szemlélődő, eszmélkedő ember, műveltsége átlagos, vallásos, inkább befelé élő, ülőhelyét hölgyeknek vagy idősebbeknek át szokta engedni, humorral rendelkezik.

A közönségnek $\frac{2}{3}$ — $\frac{5}{8}$ része jól bírja a fáradalmat, helyesli a jótékonykodást, önfeláldozó, nem jól bírja a megaláztatást, a mai középiskolát gyakorlati szempontból nem tartja kielégítőnek, más szemébe mindig ugyanazt mondja, mint a háta mögött, aggályos lelkiismeretű, nyájas, életkörülményeit kedvezőnek tartja, önzetlen, inkább komoly, mint víg, kitartó.

A közönségnek abszolút, de $\frac{5}{8}$ -nál nem nagyobb többsége kedélyes, rugalmas, becsvágyó, diszító (dekoratív) érzékkel rendelkezik, derülátó (optimista), szereti a magányt, türelmes, elégedett, gyakorlatilag inkább evilági, mint túlvilági szempontok irányítják, jól tűri a fájdalmat és a szenvedést, békés egyéniség, az állatokkal tud bánni, éles megfigyelő, ritkán boszús, jó emlékezete van, önmagát átlagembernek tartja, a mai középiskolát általános művelődési szempontból kielégítőnek tartja, nem szeret levelet írni, üzleti, kereskedelmi, gazdasági érzékkel nem bír, inkább idealista, mint realista, főleg lelki örömekre törekszik, inkább naiv, mint csavaroseszű, inkább individualista (egyéniesség), mint kollektivist (közösségtag), tartózkodó, nem hajlik misztikára, feltétlenül elítéli az öngyilkosságot és feltalálja magát, talpraesetten tud visszavágni.

Folytathatnám tovább ezt a felsorolást, a relativ többségeken keresztül a folyton csökkenő kisebbségekig, amelyek nem egyszer érdekesebbek, mint az elmosódó nagy többségek, amelyek gyakran kevésbé jellemzőek. A kép, amelyet nyerünk, természetesen nem azt mutatja, hogy milyenek az emberek, hanem hogy milyennek mondják, vallják, mutatják magukat. Közvetve azonban mégis képet nyerünk az emberekről, hiszen végtelenül jellemző az, hogy milyenek kívánják magukat mutatni! Minden vallomás gyanús kissé, de nem egyformán gyanús. Szívesen elhiszem, hogy háromnegyed részük nem intrikus, de semmiképpen sem hiszem el, hogy ugyanannyi titoktartó. Tudva, hogy a titoktartás milyen ritka tulajdonság, ebben a túlméretezett vallomásban a láthatatlan ember egyik jellemző melléfogását kell látnom: önismeretének jellegzetes hiányát. Hogy az emberek $\frac{7}{8}$ része egészséges, az aligha igaz orvosi értelemben, de valószínűleg jó, hogy ennyien tartják magukat egészségesnek! Kissé elnéző a láthatatlan ember önmagával szemben, amikor udvariasnak, nagyvonalúnak, humorosnak, önfeláldozónak, önzetlennek, rugalmasnak, éles megfigyelőnek, talpraesettnek vallja magát szerényen. Sokkal ritkább tulajdonságok ezek, semmint-hogy a közönség abszolút, sőt minősített többségét jellemeznék. Ellenben élesen jellemzi ezeket a többségeket, hogy ezeket a tulajdonságokat magukban felfedezni vélik és kívánják!

Ezek tehát nem a tömeg tulajdonságai, hanem vágyálmai. De mint vágyálmok, nem jellemző tulajdonságok-e egyúttal? A kísérletből nyert kép általában nem olyannak mutatja a lelket, amilyen, hanem amilyennek adja magát. De vajjon az a mód, ahogyan a lélek adja magát, amikor háromszázhatvan kérdésre felel, nem mutatja-e azt is, hogy az a lélek milyen?

Vannak válaszok, amelyek a többség helyesebb önismeretéről tanuskodnak. Így például az, hogy műveltségét átlagosnak, önmagát átlagembernek tartja.

Sok érdekes összehasonlítás adódik itt. Nem érdekes-e például, hogy az állatkínzást nagyobb többség ítéli el feltétlenül, mint az öngyilkosságot? Igen sok függ a kérdés formulázásától. Azt a viselkedéscsoportot jelzőt, hogy „lomha“, az sem vállalja, aki vállalna némi hajlamot a lustaságra. Vannak viszont vonzó jelzők, amelyek szinte csábítanak, hogy felöltsük őket. Nagyon nehéz például az „éles megfigyelő“ diszító jelzőjét önmagunktól kifejezetten megtagadni.

A IV. kérdés ez volt: Ki volt Ady? Tíz felelet közül lehetett választani, amelyeknek sora a legkedvezőbbel kezdődött és a legkedvezőtlenekkel végződött. Az abszolút többség szavazata a 4. számú válaszra esett, amely szerint Ady az új vers és a szociális magyarság lángelméje.

Az V. kérdés ez volt: Milyen a Bartók muzsika? Az előbbihez hasonló módon tíz felelet közül lehetett választani. Legnagyobb viszonylagos többsége itt az üres szavazatoknak, utánuk pedig a 3. számú válasznak van, amely szerint a Bartók muzsika az élenjáró zenei gondolat tökéletes kifejezése.

A VI. kérdésre a kétharmadot megközelítő túlnyomó többség nem fogadja el azt a véleményt, hogy jog egyszerűen az, amit a hatalom előír.

A VII. kérdéscsoportra adott válaszokból kiderül, hogy a többség a szigorú erkölcsi megítélés híve: Háromnegyed többség megítélése szerint az egyetemi leckekönyvhamisítás erkölcsileg súlyosabb, mint a villamosjegycsalás, és a jegycsaló nem érdemli meg, hogy büntetett előéletű legyen. Az indexhamisító azonban, az abszolút többség megítélése szerint, megérdemli ezt.

A VIII. kérdéscsoport negyvenegy kérdése azt kutatja, hogy a kérdezett melyiket részesíti előnyben két vagy több megnevezett dolog vagy személy körül? Olyan dolgokat tudhatunk meg ebből, — részletes ismertetésükre itt mincs terem — vajjon a közönség előtt mily mértékig népszerűbbek: a szökek vagy a barnák, az olvasás vagy a zene, a saját autó vagy a fényűzőbb háztartás, az egyik vagy a másik filmszínész, zeneszerző, festőművész, költő, író, ez vagy az a napilap, egyik vagy másik élő vagy holt államférfi, eszmeáramlat, költői vagy drámaírói alkotás. Még azt is megtudjuk, hogy közel háromnegyed többség a délelőtti és a délutáni közül az utóbbit részesíti előnyben!

A IX. kérdéscsoportból kitűnt, hogy a kétharmad többség kedves időtöltése a könyv, az abszolút többsége ezenkívül a séta és kirándulás. Természetesen a többi kedves időtöltések csoportjainak árnyalódása is végtelenül tanulságos.

A X. és XI. kérdéscsoport azt deríti ki, hogy mit tart a kérdezett a saját jellemző hibájának, illetőleg jótulajdonságának? Ismét tapasztaljuk, hogy az emberek sokkal kevésbé szívesen vallanak be hibákat, mint jótulajdonságokat. A leggyakoribb hibák a hirtelenség, a szórakozottság, a feledékenység és a pénzzel bánni nem tudás. A leggyakoribb jótulajdonságok a becsületesség és megbízhatóság. Az összes hibák és jótulajdonságok közül csakis a becsületesség és megbízhatóság szerezte meg a szavazatok abszolút többségét.

Ha azonban nem a hipokrita többséget, hanem az önvádoló kisebbségeket is tekintjük, akkor belátjuk, hogy abban a képben, amelyet a közönség önmagáról mutat, nem csupán szépítés van, hanem mardosó önvád is. A lélek nem csupán kedvező, hanem kedvezőtlen értelemben is idealizálja magát. Öndicsérlete angyalinak, önvádja ördöginek mutatja. Ezek némileg ki is egyenlítik egymást. A 36 megfontolatlan és a 80 megfontolt közül én válságos esetben alighanem az előbbi választanám, mert erősebbnek látom vallomásában az önkritikát. S ha 15 vall be őszinteség hiányt, 185 ellenben őszinteségével dicsekszik, nem őszintébb-e valószínűleg az előbbieknél a vallomása?

A XII. kérdéscsoportból kitűnik, hogy a békeidőkhöz képest ma kétharmad többség többet hallgat rádiót, ötnolcad többség inkább bízik a jövőben, többet olvas újságot, az abszolút többség többet takarékoskodik, kevésbé ad hitelt híreszteléseknek, kevésbé hiszi, hogy az emberek vágyaiktól függetlenül képesek vélekedni és kevésbé készít messzemenő terveket. Ötnolcad többség kevesebbet szórakozik.

A XIII. kérdéscsoportban hatféleképpen lehetett felelni arra a kérdésre, mennyiben helyes a tartózkodás? A viszonylagos többség az üres szavazatokra, a kitöltött szavazatok közül pedig a 3. válaszra esik,

amely szerint csak az olyan mértékű tartózkodás helyes, amely megóvja az élvezet káros visszahatásaitól. Az egyébként szigorú erkölcsbírónak mutakozó közönség itt feltűnően epikureista színeket játszik. Kétségtelen azonban, hogy a hatfelé eloszló szavazatok közül itt is jóval több a szigorú, mint az enyhe.

A XIV. kérdéscsoportban aziránt nyilatkozik a közönség, hogy mit szeretne a színházban elsősorban látni? A viszonylagos többség a komoly irodalmi értékű úttörő (avantgardista) drámát kívánja.

A XV. kérdésre erős háromnegyed többség vélekedése szerint itt a legfőbb ideje annak, hogy Szegeden téli sportlásra és lehetőleg szabadtéri fürdőzésre is alkalmas fedett uszoda és melegvízi szabadtéri medence álljon rendelkezésre!

Végül a XVI. kérdéscsoport ezt tudakolja: Ismeri-e már? Kétharmad többség ismeri a barátságot, a banánt és a szenvedést. Abszolút többség ismeri az emberi gonosztságot. A hálókocsit jó egymegyedrész, a repülőgéputazást ellenben egyötödnél is kevesebb ismeri. A misztikus (okkult) élményeket ismerők száma alig 9 százalék. Az osztrigát 14, az ananászt 46, a nemi életet 47, a végrehajtót 20 és a tengeri betegséget 15 százalék ismeri.

4. Mélykutatás.

A nyers végeredmények csak felületi képet nyújtanak. A mélyebbre hatoló kutatás egy-két irányvonaláról szeretnék befejezőképpen még megemlékezni.

Vizsgálhatjuk, hogy a 360 kérdés hány és mekkora csoportra bontja szét a közönséget. 360 fokú mércét kapunk és annak egyes fokain elhelyezve megkapjuk a megfelelő nagyságú csoportok számát. Ezek eloszlása igen jellemző.

Vizsgálhatjuk azt is, hogy egy-egy szavazó hányszor tart a többséggel és hányszor a kisebbséggel. Ötven szavazót 12 kérdésre megvizsgálván, azt tapasztaljuk, hogy közöttük csupán 2 „eszményi mameluk” van, aki nem kevesebb, mint 11-szer találja el szavazatával a többséget. Nekik megfelelő „eszményi ellenzékit” egyet sem találunk. Találunk azonban 5 olyat, aki csak 4-szer tart a többséggel és 8-szor a kisebbséggel. Az „eszményi mameluk” 20 éven aluli hajadon, aki elégedett, békés, derűlátó, egy bűncselekményre sem vallja magát hajlamosnak, humorral bír, az embereket szeretetre méltónak tartja, individualista, idealista és átlagember. Ezzel szemben az „eszményi ellenzékit” leginkább megközelítő csoport egyik tagja 20 éven aluli hajadon, aki elégedett, harcos egyéniség, borúlátó, gyilkosságra érez hajlamot, humorral nem bír, az embereket nem tartja szeretetre méltónak, nem vallja magát sem individualistának, sem kollektivistának, ellenben idealistának és átlagembernek. A két „véglét” igen jellemző, mert nyilvánvaló, hogy ilyen sorozatát a többségi, illetőleg kisebbségi szavazatoknak senki sem képes magából mesterségesen előállítani, hiszen nem tudhatja, mi lesz a többség és a kisebbség! Megjegyzendő, hogy a szavazók zöme közelebb áll a mameluk, mint az ellenzéki tipushoz. 28:11 a mamelukok és ellenzékiek aránya, akik között 11 olyan szavazó tartja az egyensúlyt, aki a 12 kérdés közül 6-ban a többséghez és 6-ban a kisebbséghez tartozik.

Végül elkészíthetjük a különböző eredmények kombinációit. Hogyan szavaznak a nők, a harcias egyéniségek, az elégedetlenek,

a lopásra, vagy a testi sértésre hajlamosak? Budy Árpád aszisztensem alapgondolatából kiindulva olyan jeltáblázatot készítettünk, amely 398 vízszintes és 360 függőleges csomóból álló szőnyeg módjára lehetővé teszi minden egyes szavazatnak minden más szavazattal való egyedi összevetését. Ennek segítségével bárki minden kombinációt elvégezhet. Az anyag teljes közzététele felöleli ezt a teljes táblázatot, a részletes és számszerű nyers végeredményeket és a fontosabb kombinációkat.

HORVÁTH BARNA }

A szeged-alsóvárosi templom kegyképe

SZEGED KIRÁLYNŐJÉRŐL, az alsóvárosi *Havi Boldogasszony*-templom főoltárának kegyképéről szeretnénk néhány szóval megemlékezni jelen tanulmányunkban. Hangsúlyozzuk: Havi Boldogasszony-templom és nem Mátyás-templom, ahogyan sokan emlegetik.¹ Templomunknak védőszentje ugyanis nem Szent Mátyás apostol, hanem egyik titulussal a Boldogságos Szűz. Hangsúlyozzuk azt is, hogy a főoltár kegyképéről lesz szó, amelynek tisztelete napjainkban mintha hanyatlani kezdene a kórus-alatti *Fekete Mária*, vagy népiesen *Szerecsön Mária* kultuszával szemben. Ez utóbbi nem más, mint a czenstochovai pálos kolostor nagyhírű kegyképének másolata. A kultuszoknak mai zűrzavarához nagymértékben hozzájárult egy-két szegedi költő, író, tudományos kutató ikonográfiai tájékozatlansága is.

Templomunk dedikációja Róma egyik legősibb és leghíresebb Mária-kultuszára, a *S. Maria Maggiore*-bazilika alapításának legendájára és a vele kapcsolatos Havi Boldogasszony kegyképére utal. A mi templomunk eredeti főoltárképe ennek a kegyképnek volt másolata, de később, talán még a XVII. században Makóra került. Most is a makói öregtemplomban látható.² Ennek a helyét foglalta el egyelőre tisztázatlan körülmények között, de bizonyára még a török hódoltság idejében a mostani kegykép, amelynek eredetére, katolikus szellemtörténeti hátterére szeretnénk néhány szerény szóval rávilágítani.

Fejtegetéseinket egy kicsit messziről kezdjük, ez azonban tételünk megértéséhez föltétlen szükséges. Szent Ferenc rendje már a középkor folyamán eredeti szelleméből, főleg a szent szegénység szigorú megtartásából sokat engedett. Mindig voltak azonban kiváltságos lelkületű rendtagok, akikben a Szeráfi Rendalapító szelleme csorbitatlanul élt és minden törekvésük ennek a hagyatéknek eredeti tisztaságában való fölüjlesztésére és megőrzésére irányult. Ezt a szigorú franciskánus irányzatot deák szóval *obszervanciának*, híveit pedig *obszervánsoknak* nevezték.³ A rend teljes újjászületése a XV. század folyamán három híres obszerváns testvér: *Sienai Szent Bernardin*, *Marchiai Szent Jakab* és *Kapisztrán Szent János* buzgósgából következett be. Hullámai igen korán, szinte egyidejűleg